

COVID-19 и правата на човека

Павел Николов

Докторант към ЮЗУ “Неофит Рилски”, Благоевград

Email: pavel_v_nikolov@abv.bg

Настоящата статия има за цел да разгледа пандемията COVID-19 откъм сложната и оспорвана връзка с правата на човека. От една страна това е необходимо, тъй като периодът на пандемията предизвика катастрофални години за правата на човека в Европа. Макар че в продължение на няколко години част от целия континент все повече се колебае по някои от ангажиментите си за спазване на стандартите за правата на човека, то пандемията COVID-19 ускори ерозията на демократичната структура на европейското общество, от която зависи защитата на правата на човека. По тази линия пандемията би могла да се сравнява както с 11.09.2001 г., така и с финансовата криза от 2008 г. От друга страна, тази тема е необходимо и заради потенциала, който COVID-19 предостави на много правителства, осигурявайки им идеален претекст да използват различна палитра от страхове, която пандемията предизвика, като по този начин се увеличиха възможностите да бъдат ограничени правата на гражданите. От тази гледна точка, подобен тип анализ би трябвало да констатира още в началото, че Европа се намира на кръстопът, а посоката, която ще бъде избрана ще формира до голяма степен и бъдещото на континента.

Говорейки за правата на човека, необходимо е да бъде спомената Всеобщата декларация за правата на човека, която е вдъхновила и променила живота на почти всички европейци. Основавайки се на принципа на равенство на всички човешки същества, тя става основа на много правно обвързващи конвенции за правата на човека, национални конституции и стандарти за човешки права. Много повече хора са освободени от потисничество, свободни от бедност, свободни да живеят живота, който искат. Въпреки това обаче не всички са се възползвали от този напредък по еднакъв начин. COVID-19 задълбочи тези пукнатини, пандемията безспорно увеличи всички съществуващи неравенства в Европа и задълбочи много от тях. Европейските държави не бяха равни преди пандемията и остават такива като по-бедните държави стават все по-бедни. Пандемията също така хвърли светлина върху структурните проблеми, засягащи здравните системи в

много от държавите по света. Пандемията разкри и повсеместното неравенство между половете. Случаите на домашно насилие се увеличиха експоненциално по време на ограниченията, наложени в много европейски страни. Друго поле, в което пандемията показва, че все още не сме равни, е достъпът до интернет. Затварянето на училища в някои европейски страни принуди милиони ученици да разчитат на интернет. Глобалните здравни проблеми, причинени от COVID-19, подчертаха също значението на борбата с дезинформацията, която може да предизвика паника и социални вълнения. Някои правителства използваха този императив като претекст, за да въведат непропорционални ограничения върху свободата на словото. От всичко казано личи, че основополагащите принципи и ценности на Всеобщата декларация за правата на човека са толкова актуални днес, колкото са били и в началото. От тази гледна точка се изисква правителствата да станат по-стабилни защитници на правата на човека и да засилят многостранното сътрудничество. Това е така, тъй като нито една държава не може да реши сложните предизвикателства, свързани с правата на човека, които поражда тази здравна криза, нито тези, които ще дойдат с бъдещи кризи.

Друг важен момент, който би могъл да бъде споменат, е това да се гарантира, че законодателството за извънредни ситуации ще остане в действие само за времето, необходимо за спиране на пандемията и да се гарантира, че всичко това се анулира веднага след като пандемията е под контрол. Адвокатите, учените, интелектуалците и съответните граждани трябва да участват в обществения дебат за правата на човека и да се ангажират с обществото като цяло, за да се преодолеят евентуални предразсъдъци и дезинформационен поток. Медиите също трябва да бъдат част от решението като използват точни термини, които информират обществеността фактически и обективно по всички въпроси от обществен интерес. Като позитивен аспект, би могъл да се посочи, че генералният секретар на Съвета на Европа Мария Бурич все пак издаде набор от инструменти за правителствата в цяла Европа за зачитане на правата на човека, демокрацията и принципите на правовата държава по време на кризата COVID-19. Информационният документ беше изпратен до всички 47 държави-членки на Съвета на Европа. В него се посочва, че вирусът унищожава много животи и много други неща, които са ни скъпи, също така, че „не бива да позволяваме той да унищожи нашите основни ценности и свободни общества“ (през Council of Europe). Също така се посочва, че "основното социално, политическо и правно предизвикателство,

пред което са изправени държавите-членки, ще бъде тяхната способност да реагират ефективно на кризата, като същевременно гарантират, че мерките, които предприемат, не подкопават истинския дългосрочен интерес от гарантиране на европейските ценности, които са основани на правата на човека, демокрацията и правовата държава“ (пак там). Както бе споменато, COVID-19 илюстрира на много държави, че техните здравни системи не са в състояние да издържат на продължителна здравна криза. За да се отговори на тази глобална заплаха, светът ще изисква голяма промяна към глобална солидарност и споделена отговорност. Страните с ниски доходи ще бъдат изправени пред по-големи пречки пред смекчаването на COVID-19. Законодателството в областта на правата на човека отдавна признават задължението на богатите страни да оказват помощ на страните с ниски доходи, най-вече, защото след приемането на Всеобщата декларация за правата на човека, държавите признаха, че международното сътрудничество е необходимо за реализиране на правата на човека. Ако не се подпомагат нациите, нуждаещи се от помощ, като се откажат необходимите медицински доставки или се налагат погасителни вноски, които отклоняват ресурси от основни услуги, би бил подкопан контрола на пандемията и идеята за световната солидарност. Политическите отговори на пандемията COVID-19 са повлияли също така като оправдаване на полицейското насилие, авторитарните сили и корупцията. Пандемията позволи безпрецедентни правни и политически мерки за контрол на разпространението му, които значително ограничават правата на свободно движение, неприкосновеност на личния живот и икономическа дейност. Много такива мерки обаче не са с ограничена продължителност, пропорционални, необходими или недискриминационни, каквото е изискването. Всъщност някои правителства използват пандемията като претекст, за да вземат властта, да използват прекомерна сила и да тормозят уязвимите групи. Лиза Форман например посочва, че в Южна Африка и Кения някои хора са били убити, когато е полицията използвала муниципии за разпръскване на тълпи и е упражнявала непропорционална сила (Forman, 2020). Това са тревожни тенденции, тъй като въведените закони за извънредни ситуации могат да се превърнат в защитни елементи и се наблюдава глобална тенденция, далеч от демокрацията и правата на човека.

Един от най-важните въпроси, също така е свързан с това как да се осигури справедлив достъп на световното население до предстоящото лечение и ваксините за COVID-19. Кризата COVID-19 подчертава колко е важно да се гарантира правото на всеки

да получи достъп до достъпни терапии и ваксини, както и да бъдат заобиколени обичайните ценови бариери, пред които са изправени новите лекарства, когато навлизат на пазара. Правителствата и здравните институции също са подложени на натиск за закупуване и внос на необходимото медицинско оборудване COVID-19 чрез спешни процедури за доставка. Организацията за икономическо сътрудничество и развитие докладва редица случаи на подкуп в здравната индустрия и риска от закупуване на по-ниско или фалшифицирани стоки (Forman, 2020). Освен това, когато има слаби или несъществуващи регистри при позоваване на спешни процедури за възлагане на обществени поръчки, механизмите за борба с корупцията – като например одити, инспекции или разследвания — са ограничени по отношение на това, което могат да разследват. Съществува и тревожен политически натиск върху регулаторните агенции, за да се позволи навлизането на недоказани лечения на пазара. Втората пречка пред справедливия достъп е т.нар. национализъм при ваксините или както Л. Форман посочва "моята нация на първо място" (Forman, 2020). Има изобилие от примери за това как националните интереси заместват един глобално координиран отговор.

Като заключение би могло да се каже, че COVID-19 е безпрецедентна глобална заплаха откъм правата на човека и поради това на пандемията трябва да се мисли и отговаря в глобален мащаб. Това е от една страна логично, а от друга и необходимо, тъй като държавите имат правно обвързващи задължения да го направят и има доказателства, че политиките, основани на правата на човека, укрепват общественото здраве. Когато правата на човека са неразривно свързани с резултатите от общественото здравеопазване и са взаимосвързани в отговора на COVID-19, правителствата следва да приемат закони, които са пропорционални, необходими и недискриминационни спрямо най-уязвимите членове на обществото, и следва да гарантират, че законите облекчават най-тежките последици от кризата върху уязвимите групи. Неделимостта на правата на човека, която пандемията ясно разкрива, подчертава също така необходимостта от по-добра координация между една общност за правата на човека. Правителствата трябва да бъдат открити и прозрачни. На последно място, световната солидарност е от съществено значение и трябва да интегрира правата на човека: трансграничното финансиране трябва да бъде увеличено и всяка ваксина трябва да бъде достъпна в световен мащаб. COVID-19 трябва да служи за осъзнаване, че правата на човека са от решаващо значение за ефективното обществено и глобално здраве.

Кризата COVID-19 предлага възможност за радикално преосмисляне на държавните задължения по опазване на здравните системи, паралелно с това превръща опазването правата на човека отново в актуален и първостепенен въпрос. С не по-малко значение, пандемията COVID-19 би могла да се използва като подготовка за бъдещи глобални кризи.

Библиография

1. Forman, L. 2020. Global health and human rights in the time of COVID-19: Response, restrictions, and legitimacy. E: [Full article: Global health and human rights in the time of COVID-19: Response, restrictions, and legitimacy \(tandfonline.com\)](#)
2. Council of Europe. 2020. Coronavirus: guidance to governments on respecting human rights, democracy and the rule of law. E: [Coronavirus: guidance to governments on respecting human rights, democracy and the rule of law - News 2020 - 2021 \(coe.int\)](#)